

Висновки. Отже, деонтологічні засади в правоохоронній діяльності націлені на забезпечення високоякісного, високогуманного ставлення до людини. На правоохоронні органи покладено завдання захисту інтересів особи, її життя, честі, гідності, а це значить, що для суспільства важливим є якісне виконання свого професійного обов'язку. Ефективна реалізація зазначених завдань здійснюється завдяки професійно-правовій майстерності, всебічному і глибокому знанні правових норм та специфіки їх практичної реалізації, високій нормативній культурі, якісному рівню правового мислення, оптимальної професійної підготовки, ціннісно-правової орієнтації в сфері права, належному рівню загальної правової культури, високим моральним якостям правоохоронця тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Загальні відомості про систему наукових деонтологічних знань. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/JD_book/lectures/kon_1.html
2. Гіда Є.О. Деонтологічні засади діяльності міліції України у сфері правопорядку : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2012. 683 с.
3. Гладчук Д.І. Деонтологічні засади поліцейської діяльності. URL: <http://chernvisn.onua.edu.ua/index.php/chern/article/view/119/154>
4. Козік М. А. Деонтологічні засади забезпечення соціального партнерства за участю міліції. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63837/78_Kozik.pdf?sequence=1
5. Поліцейська деонтологія: навчальний посібник / за заг. ред. В. Я. Марковського. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 316 с.
6. Юридична деонтологія і професійна етика та логіка для юристів: навчально-методичний практикум для студентів денної та заочної форм навчання спеціальностей «Право» і «Міжнародне право». Тернопіль, 2019. 116 с.
7. Психологічні основи правової культури та умови її корегування: [монографія] / О.Я. Чебикін, В.О. Булгакова. Одеса:, 2019. 162 с.

REFERENCES:

1. Zahalni vidomosti pro systemu naukovykh deontolohichnykh znan. (2015). [General information about the system of scientific deontological knowledge]. Retrieved from: https://arm.naiu.kiev.ua/books/JD_book/lectures/kon_1.html [in Ukrainian].
2. Hida, Ye.O. (2012). Deontolohichni zasady diialnosti militsii Ukrainy u sferi pravoporiadku. [Deontological principles of the activity of the police of Ukraine in the field of law and order]. dys. ... doktora yuryd. nauk: 12.00.01. 683. [in Ukrainian].
3. Hladchuk, D.I. (2020). Deontolohichni zasady politseiskoi diialnosti. [Deontological principles of police activity]. Retrieved from: <http://chernvisn.onua.edu.ua/index.php/chern/article/view/119/154> [in Ukrainian].
4. Kozik, M. A. (2012). Deontolohichni zasady zabezpechennia sotsialnoho partnerstva za uchastiu militsii. [Deontological principles of ensuring social partnership with the participation of the police.] Retrieved from: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63837/78_Kozik.pdf?sequence=1 [in Ukrainian].
5. Markovskiy, V.Ia. (Ed.) (2020). Politseiska deontolohiia. [Police deontology]. 316. [in Ukrainian].
6. Yurydychna deontolohiia i profesiina etyka ta lohika dlia yurystiv. (2019). [Legal deontology and professional ethics and logic for lawyers]. Navchalno-metodychnyi praktykum dlia studentiv dennoi ta zaочноi form navchannia spetsialnostei «Pravo» i «Mizhnarodne pravo». 116. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 15.11.2022

УДК 340.00

DOI: 10.36550/2522-9230-2022-13-9-14

Зеленко Інна Павлівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
e-mail: zelenko0212@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0226-7481>

СПЕЦІАЛЬНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИХ ЯВИЩ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД

У статті акцентовано увагу на тому, що в юридичній науці до сих пір немає одностайної думки щодо поняття методології дослідження державно-правових явищ. Набула подальшого розгляду теза про те, що класифікувати методи

Випуск 13. 2022

© І.П.Зеленко, 2022

дослідження держави і права можна в залежності від сфери наукового знання на загальнонаукові методи дослідження, які при цьому включені у загальну філософію, застосування котрих відбувається у всіх галузях знань; приватнонаукові методи дослідження, які виробляються й використовуються у сфері однієї науки або декількох, споріднених наук; спеціальні методи дослідження, що можна застосувати в одній науці, а також у декількох споріднених науках, використовуючи знання різних типів наук. Висвітлено, що ускладнення суспільства, багатоманітність та розгалуженість інтересів його членів обумовлює необхідність у дослідженні соціуму як складної структури. Це зобов'язує необхідність вивчення таких соціальних інститутів як право та держава методами соціології. Наголошено, що застосування статистичних методів у суспільних науках взагалі й юриспруденції зокрема є обґрунтованим, це викликано тим, що статистичні закономірності, що характеризують соціальні процеси не можуть бути пояснені безпосередньо дією цих закономірностей. Але загальні дані, що характеризують сукупність цих явищ є відносно стійкими і передбачуваними. Розкрито, що завдяки статистичним методам дослідження можна досконало, з різних боків опрацювати питання, що стосуються державно-правових явищ, при цьому дають змогу під різними кутами вивчати державу й право, давати оцінку ефективності державного апарата зокрема й державного механізму взагалі, розбиратися у особливостях соціально-економічного розвитку держави та правової системи. Продемонстровано, що психологічний метод дослідження використовується на сучасному етапі розвитку юридичної науки дедалі активніше, завдяки йому можна вирішувати проблеми пов'язані із питаннями психологічних процесів, які відбуваються у мозку людей з їх поведінкою.

Ключові слова: методологія, метод, статистичний метод, соціологічний метод, психологічний метод.

Zelenko I. SPECIAL METHODS OF STUDYING STATE-LEGAL PHENOMENA: MODERN VIEW

The article focuses on the fact that in legal science there is still no unanimous opinion regarding the concept of research methodology of state legal higher education institutions. The thesis that state and law research methods can be classified depending on the field of scientific knowledge into general scientific research methods, which are included in general philosophy and are applied in all fields of knowledge, received further consideration; private scientific research methods developed and used in the field of one science or several related sciences; special research methods that can be applied in one science, as well as in several related sciences, using knowledge of different types of sciences. It is highlighted that the complexity of society, multifacetedness and branching of the interests of its members determines the need to study society as a complex structure. This obliges the need to study such social institutions as law and the state using the methods of sociology. It is emphasized that the use of statistical methods in social sciences in general and jurisprudence in particular is justified, this is caused by the fact that statistical regularities characterizing social processes cannot be explained directly by the action of these regularities. But the general data characterizing the set of these phenomena are relatively stable and predictable. It is revealed that thanks to statistical methods of research, it is possible to work out issues related to state-legal phenomena perfectly, from different angles, while making it possible to study the state and law from different angles, to evaluate the effectiveness of the state apparatus in particular and the state mechanism in general, to understand the peculiarities of social - economic development of the state and the legal system. It has been demonstrated that the psychological method of research is used more and more actively at the current stage of the development of legal science, thanks to it it is possible to solve problems related to the issues of psychological processes that occur in the brains of people and their behavior.

Key words: methodology, method, statistical method, sociological method, psychological method.

Постановка проблеми. На сучасному етапі особливістю юридичної науки є те, що при вивченні державно-правових явищ важливим є використання спеціальних методів. Одним із вагомих шляхів здобуття інформації про суспільні явища вважається застосування знань із різних галузей, в тому числі й не суспільних наук. При цьому використання досліджень інших наук є не додатковим джерелом отримання нових знань про право та державу в умовах, а необхідністю.

Одним із головних напрямків й в той же час основою розвитку юриспруденції є використання методів та результатів суспільних та інших наук. Зазначаємо, що можливо виокремити дві форми такого освоєння значущих для юриспруденції досягнень інших наук: юридикація методів (і пізнавальних засобів і прийомів загалом) і формування нових юридичних дисциплін (антропології права, економіки права тощо) на стику юриспруденції та суміжних наук. Юридикація при цьому означає юридико-понятійну трансформацію неюридичних методів і дисциплін, їх перетворення з визначальних позицій поняття права та включення до нового пізнавально-сміслового контексту предмета й методу юридичної науки [1, с. 262].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням проблем методології юриспруденції в епоху постмодерну та глобалізації були присвячені наукові розвідки О. Балинської, Є. Білозьорова, С. Гусарева, О. Мінченка, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, П. Рабіновича, Т. Середюка, В. Тарахонича, О. Тихомирова, М. Цвіка, В. Ященко та інших

Так, окремий номер наукового журналу «Право України» у 2014 році на тему «Методологія сучасної юридичної науки: загально- та спеціально-правові проблеми» був присвячений проблематиці методології правознавства [2, с. 3]. Наприклад, М. Козюбра зазначає, що необхідно розділяти методологію права та методологію правознавства [3, с. 22]. У монографії «Методологія в праві» розглядаються питання: поняття методології, її функцій та місця в системі наукових знань, структури методології, її рівнів, особливостей методології загальної теорії держави і права тощо [4, с. 74-137]. Не припиняються дослідження зазначеного явища постійно, зокрема, Є. Білозьоров наголошував на значущості використання діяльнісного підходу при дослідженні правових явищ і процесів [5, с. 29]. О. Мінченко застосувала до пізнання права юридико-лінгвістичний підхід, тим самим переосмислила методологію права та право [6, с. 4].

Але постійна зміна суспільно-політичних явищ взагалі так й права і держави зокрема потребують невпинного пошук нових підходів до з'ясування сутності державно-правових явищ.

Мета статті – розкрити проблеми спеціальних методів дослідження держави й права.

Виклад основного матеріалу дослідження. До сьогодні одним із дискусійних є питання методології дослідження державно-правових явищ, що зумовлено багатоманітністю підходів до зазначеного явища. Національна юридична наука методологію визначає: як 1) учення про науковий метод пізнання та перетворення світу; його філософську, теоретичну основу; 2) сукупність методів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкта пізнання [7, с. 634]. Більшість науковців розглядають методологію як 1) теорію методів дослідження, систему знань про теорію науки; 2) систему методів дослідження. У той же час під методикою розуміється сукупність прийомів дослідження, враховуючи техніку і різноманітні операції з фактичним матеріалом [8, с. 42-49].

Якщо говорити про метод, то під ним розуміють зумовлену певним методологічним підходом процедуру інтерпретації досліджуваного явища, а прийом дослідження – зумовлена певним дослідницьким підходом і відповідними йому методами операція, спрямована на виявлення й інтерпретацію досліджуваного явища [9, с. 17].

Суперечливим до сих пір залишається питання класифікації методів наукового дослідження правових явищ.

Так, Е. Оржинська вирізняє такі групи методів: 1) всезагальний метод (філософські методи) – діалектика, завдяки якій пізнаються закони розвитку природи, суспільства та мислення, і метафізика, без якої діалектиці не буде чого вивчати; 2) загальні або загальнонаукові методи, які застосовуються у всіх або більшості наук; 3) спеціальні (окремі) методи, які застосовуються в окремих науках чи галузях науки; 4) окремі інструментальні та інші допоміжно-технічні методи – це якісні методи дослідження, застосування яких потребує використання різноманітних пристроїв, приладів, механізмів, технологій [10, с. 22].

Цікавою є точка зору М.Суходолі, який вважає, що не є доцільним відділяти всезагальний (філософський) метод і загальнонаукові методи, тому що «під загальнонауковими розуміються методи, застосовувані у всіх або практично всіх науках. Варто додати, що абсолютна більшість методів даної групи розроблено загальною філософією, внаслідок чого вони в рівній мірі відповідають завданням, які ставляться перед будь-якою наукою. Тому не вважається за доцільне виділяти в окрему групу філософську методологію, натомість, відносити її до загальнонаукових методів» [11, с.13].

Т. Міхайліної та Ю. Гуцуляк зауважують, що недоречним є віднесення до інструментальних методів технічних пристроїв, оскільки у межах застосування одного методу алгоритм роботи з певним даними залишається тим же самим, а технічні пристрої забезпечують можливість збору великих масивів даних, полегшують процес підвищують точність розрахунків, але на сутність певного методу вони не впливають, рівно як і не створюють принципово нових методів роботи із даними [12, с. 28]. Підтримуємо позицію, тому що тут відбувається змішування понять методи і пристрої.

Науковиці пропонують розподіляти методи дослідження держави і права в залежності від галузей наукового знання, у межах яких відбувається формування методики певних методів дослідження, а також їхнє застосування на три рівня методології юридичних досліджень: 1) загальнонаукові методи дослідження, які сучасними правниками вважаються такими, що діють у межах загальної філософії, а використовуватися можуть в усіх або абсолютній більшості галузей наукового знання; 2) приватнонаукові методи дослідження, котрі й розробляються, і використовуються у межах однієї науки або групи споріднених наук (наприклад, метод правової герменевтики – у сфері юриспруденції); 3) спеціальні методи дослідження, методика застосування яких формується у межах однієї науки або групи споріднених наук, але вони можуть широко «запозичуватися», використовуватися у межах інших наук для більш глибокого та фундаментального дослідження (наприклад, група соціологічних, психологічних методів, статистичний метод тощо) [12, с. 29]. Якщо говорити про посткласичне (постнекласичне) розуміння методології дослідження державно-правових явищ зазначена класифікація методів є прийнятною і заслуговує на увагу.

Виходячи з того, що держава і право є соціальними явищами, великого значення набувають спеціальні методи дослідження державно-правових явищ. Традиційно, як уже зазначалось, до них відносять соціологічний, статистичний, психологічний методи.

Взагалі, під соціальною сферою розуміють історично сформовану, відносно стійку систему зв'язків між різними компонентами суспільства: індивідами і соціальними спільностями. Принципова трансформація соціальної організації суспільства, що супроводжується процесами утвердження політичної, громадянської рівності, породжує об'єктивні процеси різноманітних соціальних змін, в яких розгерметизовані та розмиті верстви є будівельним матеріалом для нової соціальної структури. Соціальний статус індивіда втрачає константність, тобто незмінність, постійність, стає рухливим, відкриває перед особою можливість, необхідність участі в процесах соціальної мобільності, соціальної кар'єри. У суспільстві панує психологія громадянської рівності і громадянської спільності, солідарності і братерства. Громадянське суспільство і правова держава в їх взаємодії складають смислову структуру суспільства як соціальної цілісності, як реальності прояву та утвердження подій [13, с. 267].

Усе більш складна система суспільства, укрупнення та різноманіття потреб членів соціуму, що демонструє розвиток суспільства в Україні, обумовлено потреба у вивченні надскладних соціальних структур, якими є державно-правові явища пов'язана необхідність вивчення таких соціальних інститутів як право та держава методами соціології [14, с. 54].

При цьому, необхідно підкреслити зв'язок традиційних методів юридичної науки і методів конкретно-соціологічного дослідження. З одного боку, вся юридична специфіка правових актів і відносин знаходить свій чіткий прояв лише в результаті застосування методів формально-логічного характеру, а, не враховуючи специфіку юридичної дійсності, не можна успішно здійснювати і комплексні конкретно-соціальні дослідження у сфері права. З іншого боку, самі по собі традиційні методи юриспруденції не могли вивести нас за межі правової форми суспільних відносин. Для цього останні треба піддати конкретно-соціологічному аналізу [15, с. 9].

У будь-якому суспільстві є норми поведінки, що мають форму зовнішнього прояву, існуючи у свідомості членів соціуму, які організують та регламентують поведінку осіб, закріплюють вид та міру відповідальності за не виконання цих правил. Якщо ці зразки поведінки є загальнообов'язковими, то ми можемо говорити, про правові норми, які покликані встановити порядок у суспільстві. Тільки норми права можуть захистити всіх членів суспільства, надати рівності, наділити рівними правами. Тому важливим є напрям наукових досліджень, котрі розкривають взаємозв'язок і взаємовплив суспільства і права, і які оформлюються у науку – соціологію права.

Ж. Карбоньє зазначав, що коли йдеться про міждисциплінарні сфери, потрібно намагатися підсумувати компетенції або ж нейтралізувати некомпетентність. Міждисциплінарність сама собою є дисциплінарною, а саме дисципліна покликана вирішувати конфлікти на зразок того, як це робить міжнародне приватне право [16, с. 130].

Одним із спеціальних методів дослідження державно-правових явищ, як уже зазначалось, є статистичний метод. Це пов'язано з тим, що важливе значення для багатобічного дослідження держави і права як суспільного явища так і явища юриспруденції має статистична наука, тому що для науково обґрунтованого пізнання тенденцій і закономірностей розвитку суспільного життя, до якого належать і правові явища, необхідно вміти їх аналізувати. А методи, тобто прийоми і засоби такого аналізу надає статистична наука [17, с. 3].

Використання статистичних методів у суспільних науках має об'єктивну основу, оскільки характер дії соціальних закономірностей, які проявляються як статистичні тенденції, не може бути зафіксований у вигляді динамічних законів. З точки зору статистичних закономірностей, що характеризують соціальні процеси (тенденція злочинності, статистика шлюбів і розлучень і т.д.), акти поведінки окремих осіб не можуть бути пояснені безпосередньо дією цих закономірностей. Такі акти поведінки виглядають як випадкові. У той же час загальні дані, що характеризують сукупність цих явищ, відрізняються відносно стійкістю і в певних межах передбачувані [15, с. 10].

Право та держава як складні, структуровані соціальний інститут передбачають різностороннє дослідження, яке має ґрунтуватися на аналітичній оцінці результатів, отриманих шляхом застосування різних методів. Це обумовлює вагому роль статистики у повному та комплексному дослідженні державно-правових явищ.

Статистичні методи дослідження дають змогу під різними кутами вивчати державу й право, оцінювати ефективність діяльності державних органів, орієнтуватися в особливостях соціально-економічного розвитку держав та їх правових систем. Особливості методології пізнання статистики дають можливість поєднати теорію та практику. Звідси, використовуючи статистичні методи, ми можемо здобути наукових висновків, що мають високу ступінь достовірності [14, с. 55].

Зазначимо, що у сукупності випадкових явищ виявити закономірності проявів кожного окремого явища можна через дослідження показників різних галузей соціальної статистики. Все, що відбувається в суспільстві, характеризує зміни у його розвитку й надає можливість для оперативної діагностики і прогнозів розвитку [18, с. 4].

Психологічний метод дослідження використовується раніше не так активно при дослідженні державно-правових явищ. Зауважимо, що сьогодні все більшого значення набувають науково-дослідні проекти, пов'язані із «натуралізацією права», під якою розуміють використання результатів дослідження таких наук, як соціологія, психологія, біологія тощо. Це дає можливість ефективно вирішувати проблеми пов'язані із питаннями свободи волі, мотиваційних та емоційних процесів, кореляцію між активністю людського мозку та правовою поведінкою (правомірною чи неправомірною) тощо [19, с. 57].

Висновки Таким чином, національна юридична наука у світлі постнекласичних (посткласичних) тенденцій активно використовує спеціальні методи дослідження державно-правових явищ. При цьому прослідковується два шляхи застосування інформації із інших сфер наукового пізнання. Перший шлях – перетворення неюридичних методів на правові, до яких ми відносимо статистичний метод, соціологічний метод, сучасне використання психологічного методу. Другий шлях – виникнення дисциплін, які вбирають у себе як юридичні знання так і знання інших галузей – правова статистика, правова соціологія та інші.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Цуркан-Сайфуліна Ю. Міждисциплінарна методологія в контексті права і влада. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 11. С. 262-267/
2. *Право України*. 2014. № 1. С. 1-384.
3. Козюбра М. І. Методологія правознавства і методологія права: співвідношення понять та їх особливості. *Право України*. 2014. № 1. С. 22-32.

4. Методологія в праві: монографія / І. Безклубий, І. Гриценко, М. Козюбра та ін.; за ред. І. Безклубого. Київ: Грамота, 658 с.
5. Білозьоров Є.В. Методологічні аспекти використання діяльнісного підходу в дослідженнях правових систем сучасності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*, 2019. Вип. 34. С. 25-30.
6. Мінченко О. В. Юридико-лінгвістична теорія правознавства: дис. д-ра юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2019. 452 с.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. К.; Ірпінь: Перун, 2005. С. 664.
8. Бандура О. О. Основні риси діалектики аксіології та гносеології права. *Форум права*. 2011. № 1. С. 42-49.
9. Філософія права: проблеми та підходи : навчальний посібник для студентів спеціальності «Правознавство» / П. М. Рабінович, С. П. Добрянський, Д. А. Гудима [та ін.]; за заг. ред. П. М. Рабіновича. Львів, 2005.
10. Оржинська Е. І. Стан сучасної класифікації методів науки. *Право і суспільство*. 2018. №2. Ч. 3. С. 19-22.
11. Суходоля М. В. Методологічна складова аналізу правової культури: виклики сьогодення. Актуальні проблеми прав людини, держави та вітчизняної правової системи: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 5-6 квітня 2019 р.). Дніпро: ГО «Правовий світ», 2019. С. 12-13.
12. Михайліна Т. В., Гоцуляк Ю. В. Криза методології сучасних юридичних досліджень. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО*. Випуск 65. 2021. С. 26-30.
13. Соціальна філософія: підруч. для вищ. шк. / В. С. Афанасенко, М. І. Горлач, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, П. В. Квіткін. Х., 2007. 687 с.
14. Мерник А. М. Державно-правові явища як об'єкт розгляду теорії держави та права й інших міждисциплінарних напрямів юридичних досліджень. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2015. Випуск 32. Том . С. 52-56.
15. Процевський В. О. Щодо методологічних засад вивчення правових дисциплін. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «ПРАВО»*. 2017. Випуск 27. С. 5-12.
16. Карбоньє Ж. Юридична соціологія. Б., 1998. 352 с.
17. Кальман О. Г. Правова статистика: навчальний посібник. Харків, 2006. 210 с.
18. Эннекцерус Л. Курс германского гражданского права. М., 1949. 379 с.
19. Серебро М. В. Постнекласичні тенденції у методології юриспруденції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. Випуск 55. Том 1. 2019. С. 54-58.

REFERENCES:

1. Tsurkan-Saifulina, Yu. (2017). Mizhdystsyplinarna metodolohiia v konteksti prava i vlada. [Interdisciplinary methodology in the context of law and power]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 11. 262-267. [In Ukrainian].
2. Pravo Ukrainy. (2014). [Law of Ukraine]. №1. 1-384. [In Ukrainian].
3. Koziubra, M. I. (2014). Metodolohiia pravoznavstva i metodolohiia prava: spivvidnoshennia poniat ta yikh osoblyvosti. [Methodology of jurisprudence and methodology of law: correlation of concepts and their features]. *Pravo Ukrainy*. № 1. 22-32. [In Ukrainian].
4. Bezklubyi, I. (Ed), & Hrytsenko, I., & Koziubra, M. (2017). Metodolohiia v pravi. [Methodology in law]. monohrafiia. 658. [In Ukrainian].
5. Bilozorov, Ye.V. (2019). Metodolohichni aspekty vykorystannia diialnysnoho pidkhodu v doslidzhenniakh pravovykh system suchasnosti. [Methodological aspects of using the activity approach in the research of modern legal systems]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova*. Vyp. 34. 25-30. [In Ukrainian].
6. Minchenko, O. V. (2019). Yurydyko-lingvistychna teoriia pravoznavstva. [Juridical-linguistic theory of jurisprudence]. dys. d-ra yuryd. nauk: 12.00.01. 452. [In Ukrainian].
7. Busel, V.T. (2005). Velykyi tлумачnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy. [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. 664. [In Ukrainian].
8. Rabinovich, P.M., & Dobrianskyi, S.P., & Hudyma D.A. (2005). Filosofiia prava: problemy ta pidkhody. [Philosophy of law: problems and approaches]. [In Ukrainian].
9. Bandura, O. O. (2011). Osnovni rysy dialektyky aksiolohii ta hnoseolohii prava. [The main features of the dialectic of axiology and epistemology of law]. *Forum prava*. № 1. 42-49. [In Ukrainian].
10. Orzhynska, E. I. (2018). Stan suchasnoi klasyfikatsii metodiv nauky. [The state of the modern classification of scientific methods]. *Pravo i suspilstvo*. №2. Ch. 3. 19-22. [In Ukrainian].
11. Sukhodolia, M. V. (2019). Metodolohichna skladova analizu pravovoi kultury: vyklyky sohodennia. [Methodological component of the analysis of legal culture: current challenges]. *Aktualni problemy prav liudyny, derzhavy ta vitchyznianoї pravovoi systemy: Materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Dnipro, 5-6 kvitnia 2019 r.)*. 12-13. [In Ukrainian].

12. Mykhailina, T. V., & Hotsuliak, Yu. V. (2021). Kryza metodolohii suchasnykh yurydychnykh doslidzhen. [The crisis of the methodology of modern legal research]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu, Serii PRAVO*. Vypusk 65. 26-30. [In Ukrainian].
13. Afanasenko, V. S., & Horlach, M. I., & Danylian, O. H., & Dzoban, O. P., & Kvitkin, P. V. (2007). Sotsialna filosofii. [Social philosophy]. 687. [In Ukrainian].
14. Mernyk, A. M. (2015). Derzhavno-pravovi yavysheha yak ob'ekt rozghliadu teorii derzhavy ta prava y inshykh mizhdystyplinarykh napriamiv yurydychnykh doslidzhen. [State-legal phenomena as an object of consideration of the theory of the state and law and other interdisciplinary areas of legal research]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii PRAVO*. Vypusk 32. 52-56. [In Ukrainian].
15. Protsevskiy, V. O. Shchodo metodolohichnykh zasad vyvchennia pravovykh dystsyplin. (2017). [Regarding the methodological principles of the study of legal disciplines]. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody «PRAVO»*. Vypusk 27. 5-12. [In Ukrainian].
16. Karbonie, Zh. (1998). Yurydychna sotsiologhiia. [Legal sociology]. 352. [in Russian].
17. Kalman, O. H. (2006). Pravova statystyka. [Legal statistics]. *Navchalnyi posibnyk*. 210. [In Ukrainian].
18. Ennektserus, L. (1949). Kurs germanskogo grazhdanskogo prava. [Course of German civil law]. 379. [in Russian].
19. Serebro, M. V. (2019). Postneklasychni tendentsii u metodolohii yurysprudentsii. [Post-classical trends in jurisprudence methodology]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii PRAVO*. Vypusk 55. Tom 1. 54-58. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 15.11.2022

УДК 340.15

DOI: 10.36550/2522-9230-2022-13-14-18

Шевченко Лариса Анатоліївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових
дисциплін, кримінального права і процесу
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
e-mail: spunky210388@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0453-5892>

ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ КОЗАЦЬКО-ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (середина XVII – XVIII ст.)

У статті висвітлюються узагальнені результати аналізу впливу історичних та культурно-правових умов Козацько-Гетьманської держави (середина XVII–XVIII ст.) на суспільну правосвідомість українців.

Встановлено, що підґрунтя розвитку правосвідомості українців було закладено за часів Київської Русі. У період бездержавності вона була орієнтована на звичаєве право. Особливістю правосвідомості українців був її індивідуалістичний характер. Перебування українських земель під юрисдикцією європейської країни Речі Посполитої позначилося на формуванні правосвідомості українців, але власна специфіка відчувалася: українська мова, православне християнство, характерний побут, звичаєве право, яким регулювалися приватні правовідносини.

Акцентовано увагу на тому, що час існування Козацько-гетьманської держави, що утворилася в середині XVII ст., є періодом формування у свідомості українців своїх національних особливостей. На цей процес вплинуло козацьке звичаєве право. Козацтво, міщани, духовенство, шляхта, монастирські, державні та поміщицькі селяни мали різні правові уявлення, що позначалося на суспільній правосвідомості населення, вектор якої визначала козацька етика. За відсутності можливості ознайомлення з писаними законами люди регулювали свою поведінку за нормам неписаного звичаєвого права. Особливим було регулювання права власності. На розвиток інституційної форми суспільної правосвідомості українців значно вплинуло прийняття Конституції Пилипа Орлика.

Виявлено, що розвиток суспільної правосвідомості українців Козацько-гетьманської держави відбувався під дією правових норм інших держав, результатом чого був антагонізм до влади як чужого явища. Звичай став для українців формою самовиживання під владою іноетнічних держав. Сьогодні козацька звичаєво-правова традиція є важливим складником культурної спадщини українців, що дозволяє зрозуміти своєрідність їх правосвідомості зараз, їх прагнення до справедливості та свободи, дотримання традицій та звичаїв, розуміння права власності як основи буття та ін.

Ключові слова: правосвідомість, козацтво, звичаєве право, право власності, свобода, справедливість.